

۲/۴/۲- الفصل الثانی: اقسام المذکر و المؤنث

دوشنبه، ۲۰ آوریل ۲۰۱۵ ۰۸:۱۹ ق.ظ

اقسام مذکر و مؤنث:

اسم یا مذکر است یا مؤنث و [این تأنیث و تذکیر در] تمام آنها یا حقیقی است یا مجازی. بنابراین با این دو تقسیم بندی که برای اسم ذکر شد در درجه اول ۴ حالت برای اسم به وجود می آید.

۱. اسم مذکر حقیقی:

اسمی است که دلالت بر انسان یا حیوان **نر** میکند.

▪ **رجل**

▪ **جمل**

۲. اسم مؤنث حقیقی:

اسمی است که دلالت بر انسان یا حیوان **ماده** میکند.

▪ **امراه**

▪ **ناقه**

۳. اسم مذکر مجازی:

اسمی است که نزد عرب، مجازاً و به صورت اعتباری و قراردادی مذکر در نظر گرفته شده است.

▪ **قمر**

▪ **حجر**

۴. اسم مؤنث مجازی:

اسمی است که نزد عرب، مجازاً و به صورت اعتباری و قراردادی مؤنث در نظر گرفته شده است.

▪ **أرض**

▪ **سما**

همچنین مؤنث به طور خاص بر دو قسم است:

۱. مؤنث لفظی

اسمی است که در آخر آن یکی از علامات تأنیث وجود داشته باشد.

▪ فاطمه

▪ حمزه

۲. مؤنث معنوی

اسمی است که در آخر آن هیچ یک از علامات تأنیث وجود ندارد.

▪ مریم

بنابراین مؤنث به ۵ قسم تقسیم میشود!

۱. لفظی حقیقی

▪ أمراء ، حبلی ، نَفَسَاء

۲. لفظی مجازی

▪ تمره ، رُجعی ، صحراء

۳. معنوی حقیقی

▪ مریم

۴. معنوی مجازی

▪ شمس

۵. فقط لفظی

▪ طلحه ، خلیفه ، موسی ، زکریاء

▪ طلبه (جمع طالب) ، صرعی (جمع صریح) ، صلحاء (جمع صالح)

این قسم از تاء و الفین (هر سه علامت تأنیث) اگرچه و با اینکه حرف تأنیث نامیده میشوند و همچنین حکم علامت تأنیث را در باب منع صرف دارند، اما این علامت‌ها دلالت بر تأنیث کلمه در باب اسناد فعل، اشاره، ضمیر و نعت و غیره نمیکنند که این مباحث در محل خود مطرح میشود.

اقسام مؤنث معنوی:

مؤنث معنوی در چند مورد قیاسی و در موارد دیگر سماعی است.

۱. موارد قیاسی:

(۱) مؤنث حقیقی:

▪ **مریم ، زینب ، أمّ ، ضَبَع** (کفتار)

(۲) مؤنث مجازی:

(۱) جمع مکسر

▪ **رُسُل**

(۲) جمع مؤنث سالم

▪ **الفاطمات ، فضلیات**

(۳) اسم جمع غیر انسانها

این نوع جمع از لفظ خودش مفرد ندارد!!!

▪ **خَیَل** (اسبها، اسب سواران)، **إِبِل** (شتران نر یا ماده)، **غَنَم** (گله گوسفند)

(۴) اسم بادها

▪ **صبا** (باد شرقی)، **شمال** (باد شمالی)، **جنوب** (باد جنوب)، **قبول** (باد صبا)،

دَبُور (باد مغرب)، **حاصِب** (باد شدید که با خود خاک و سنگریزه آورد)

۲. موارد سماعی:

دارای هیچ ضابطه ای نیست:

(۱) اکثر اعضاء دوتایی بدن

▪ عین ، اذن ، ضلع (دنده)، ید ، کفّ ، رجل (پا)، فخذ(ران)، قَدَم(پا)،

البته بعضی از اعضای زوج بدن وجود دارد که مذکر هستند مانند:

▪ **صُدُغ** ، **خَدّ** (گونه)، **حاجب** (ابرو)، **جَفَن** (پلک)، **مَرَفِق** (آرنج)، **ساعِد** ،

زَنَد

البته بعضی از اعضای زوج بدن وجود دارد که دووجهی است یعنی هم مذکر

اعتبار میشود و هم مؤنث مانند:

▪ **عَضَد** (بازو)، **إِبط**

(۲) بعضی اعضاء غیر دوتایی بدن

▪ **یمین** (سمت راست)، **یسار** (سمت چپ)، **کَرش** ()

البته اکثر اعضاء غیردوتایی، زوج هستند مانند:

▪ **رأس** ، **نخاع** ، **وجه** ، **فَم** (دهان)، **حلق** ، **أنف** (بینی)، **صدر** (سینه)،

قلب ، **بَطْن** ، **ظَهْر** (پشت)

بعضی از اعضاء غیردوتایی بدن هم هستند که دووجهی اند یعنی هم مذکر

و هم مؤنث قرارداد میشوند مانند:

▪ **لسان** ، **عنق** (گردن)، **قفا** (پشت)، **متن** (ظهر)، **کبد** ، **معی**

(۳) موارد سماعی بدون دسته بندی خاص:

▪ **أرض** ، **إصبع** (انگشت)، **بئر** (چاه)، **جحیم** (جهنم)، **دار** (خانه)، **رَحَى**

(سنگ آسیاب)، **ساق** (پا، ساق پا)، **سقر** (جهنم)، **سن** (عمر، دندان)،

شمس (خورشید)، **ضحی** ، **عرب** ، **عصا** ، **عین** (الینبوع)، **قدر** ، **کأس**

(جام)، **نار** ، **نعل** (کفش)، **یمین** (حلف) ، **أرنب** (خرگوش) ، **کتف** (شانه) ،

ریح (باد) ، **حرب** (جنگ) ، **دلو** (سطل) ، **قوس** (کمان)

راه تشخیص مؤنث معنوی سماعی:

این قسم از مؤنث از طریق مشاهده‌ی جاری شدن احکام مؤنث در این اسامی شناخته میشوند. که شامل موارد زیر است:

۱. فعل مؤنثی به آن اسم اسناد داده شود

▪ و بُرِزَتِ الْجَحِيمُ لِلْغَاوِينِ

۲. اسم اشاره مؤنثی به آن اشاره کند

▪ هَذِهِ جَهَنَّمُ الَّتِي كُنْتُمْ تُوعَدُونَ

۳. به وسیله اسم مؤنثی وصف شده باشد

▪ فِيهَا عَيْنٌ جَارِيَةٌ

۴. ضمیر مؤنثی به آن اسم ارجاع داده شده باشد

▪ أَخْرَجَتِ الْأَرْضُ أَثْقَالَهَا

▪ وَالشَّمْسُ وَضَحِيهَا

۵. ...

حاشیه

مطالب کلاسی:

أما المؤنثات ، فقد أهملت منها ما كان بزيادة تاء على مذكرة ؛ لوضوحه وشهرته . وما كان بغير تاء اكتفت منه بما قد يخفى على كثير .
 در این قسمت وسیط گفته است که هر آن مذکری که با تاء مؤنث میشود را نمی آوریم مثلا ضارب ضاربه را نمی آوریم و هر آنچه که با غیر تاء مؤنث میشود یعنی با الف مقصوره، ممدوده را اکتفا میکنیم که آنهایی که بر بسیاری پوشیده باشد که مؤنث باشد.

 وسیط مذکرها را نمی آورد و اگر مؤنث باشد می آورد مثلا قمر و حجر را نوشته که مذکر هستند

اسم:

۱. مذکر

(۱) حقیقی

(۲) مجازی

۲. مؤنث

(۱) حقیقی

(۱) لفظی

(۲) معنوی

(۲) مجازی

(۱) لفظی

(۲) معنوی

 توجه بسیار مهم این است که قسم پنجم که در کتاب نوشته است لفظی فقط است که وقتی است که یک اسم مذکر با علامت تأنیث آمده باشد بنابراین مشاهده میکنیم که یکی از اقسام مؤنث در بخش مذکر حقیقی قرار گرفته است بنابراین اشکالی به این تقسیم بندی وارد است و حیثیت های تقسیم با هم مخلوط شده است.

 در صلحاء گفته میشود که هم مذکر حقیقی است و هم فقط لفظی زیرا علامت تأنیث دارد پس فقط لفظی است و مذکر حقیقی است زیرا در حقیقت مذکر است و رسل هم مؤنث مجازی معنوی هست و در عین حال مذکر حقیقی هم هست.

 الفاطمات هم لفظ حقیقی معنوی است اما طبق گفته کتاب جزء مؤنث مجازی دسته بندی

شده است

? ابل بالاخره باید یا مذکر باشد حقیقتا یا مؤنث باشد.

فایل صوتی این جلسه، ۹۴۰۲۰۲

توضیحات نمودار:

خط اول:

بعضی جاها کار به این داریم که این جنسیت را دارد یا ندارد مثلا در باب منع صرف به یک حیثیت کار داشته باشیم در موضوع اسناد به حیثیت دیگری کار داریم بنابراین ما در بحث اسناد با تقسیم لفظی که حیث تقسیم سوم است کاری نداریم به حیثیت اول و دوم کار داریم.

وقتی در وسیط مینویسد که للمذکر و المونث یعنی برای مونث و مذکر حقیقی استعمال میشود مانند عبوز و همچنین وقتی میگوید یذکر یا یونث یعنی برای مذکر یا مونث یا هر دو قرارداد میشود و آن کلمه مونث مجازی است.

? چگونه متوجه شویم که یک اسم، مؤنث مجازی است؟

اولاً راهش این است که به کتاب لغت مراجعه کنیم اما یک روش قیاسی هم وجود دارد که روش آن این است که:

هرگاه اسمی مؤنث لفظی باشد و مذکر حقیقی نباشد حتما مؤنث مجازی هم است. بنابراین قاعده است که کتاب لغت وقتی کلمه ای علامت تأنیث دارد به ما نمیگوید که مؤنث مجازی است و میگوید که خود شما باید با این قاعده بدانید که مؤنث مجازی است.